

Regiodeal fase II: De versnellingsagenda

Noordoost Friese economie in de versnelling

Uitvoeringsprogramma regiodeal-Noordoost Friese economie in de versnelling

Een gezamenlijk product van overheid, ondernemers en onderwijs in Noordoost Fryslân

Versie: 17 juli 2018

CONCEPT

Inhoud

1. Een regio met veel potentie	4
2. Van Regiodeal naar Versnellingsagenda	7
3. Slagvaardig programma	9
4. Een programma met impact	13
5. Samen investeren	16
6. Samen realiseren	20
7. Voortgangsmonitor	22
8. Versnellingsagenda	24

1 ■ Een regio met veel potentie

Noordoost Fryslân heeft de ambitie om uit te groeien tot een sterke economische regio waar ondernemerschap en innovatie een grote rol spelen. In de regio zijn van oudsher de sectoren agrifood, maakindustrie (in het bijzonder metaal) en bouwnijverheid sterk aanwezig. Dit zijn de meest stuwende en innovatieve sectoren in de regio. Deze sectoren herbergen veel mkb'ers die onbekend zijn bij het grote publiek, maar wereldwijd koploper zijn binnen hun respectievelijke branches. Ondernemers in de regio zien volop kansen om hun bedrijf en daarmee de regio ook in de toekomst te laten floreren. Een bloeiende economie zorgt ook voor een leefbare en vitale omgeving waar het goed wonen en werken is.

Agenda Netwerk Noordoost (ANNO I en II), de regionale samenwerking in Noordoost Fryslân van zes gemeenten, de provincie en Wetterskip, heeft de afgelopen jaren samen met maatschappelijke en economische partners in de regio gewerkt aan de sociaal-economische ontwikkeling van de regio, met als doel dat het een aantrekkelijke regio is om te wonen, werken en recreëren. Een recente mijlpaal in de regionale samenwerking was de ondertekening van de Regiodeal in juli 2017. 42 partijen vanuit overheden, het bedrijfsleven, kennis- en onderwijsinstellingen en andere actoren, hebben zich verbonden aan deze deal. Inmiddels zijn de projecten uit deze eerste fase uitgewerkt in concrete businesscases, zodat een concreet uitvoeringsprogramma ontstaat: de zogeheten 'Versnellingsagenda Noordoost Fryslân'. Op 24 september zullen partijen deze Regiodeal fase II tijdens het congres "Doorschakelen naar een hogere versnelling" ondertekenen. Met deze Versnellingsagenda wil de regio de economische structuur versneld versterken.

De partijen hebben zich met de Regiodeal verbonden aan de ambitie om de maximale potentie voor de regio, een groei van het BRP met € 400 miljoen in 2025 te realiseren. Dat komt neer op een economische groei van 18% (jaarlijks gemiddeld 1,7%). Daarmee weet de regio de werkgelegenheid voor 30.600 werknemers te stabiliseren en tegelijk een grote innovatieslag te maken waarmee de arbeidsproductiviteit zal stijgen met 18%. Dit is nodig om concurrerend te blijven en de gewenste groeisprong te maken.

Dit is voor de Noordoost Friese economie een trendbreuk met de afgelopen decennia die zich hebben gekenmerkt door achterblijvende economische cijfers ten opzichte van het landelijke beeld. Zo groeide de regio in de afgelopen 10 jaar 6% minder, is het verschil in arbeidsproductiviteit met het landelijke gemiddelde slechts minimaal afgenomen en daalde de werkgelegenheid met 2,5% (t.o.v. landelijk een stijging van 7,5%) en de potentiële beroepsbevolking met 7% (ten opzichte van landelijk 0%). Het realiseren van de ambitie van de versnellingsagenda vraagt om een maximale inspanning van alle partijen maar zal de Noordoost Friese economie weer vitaal en toekomstbestendig maken. Natuurlijk gaan we de realisatie van deze ambitie nauwgezet jaarlijks monitoren. We willen leren van onze successen maar ook de zaken die beter kunnen om te kunnen bijsturen. De trein is nu van het station

vertrokken en het is de kunst om de vaart erin te houden. Onze inspanningen maar ook economisch onvoorziene omstandigheden kunnen de verwachte aankomsttijd beïnvloeden.

De analyses laten zien dat door inzet op de stuwende sectoren agrifood, metaalindustrie, (overige) maakindustrie, bouwnijverheid en toerisme en recreatie deze groei te realiseren is. Als deze stuwende sectoren goed presteren, gaat het ook goed met de rest van de economie, want het levert werk op voor verzorgende beroepen zoals de accountant, de dienstverlener in de ICT en de detailhandel.

Vooraf in de maakindustrie en de bouw kent Noordoost Fryslân een aantal 'verborgen kampioenen'. Spelers die veelal wereldwijd actief zijn, vaak koplopers binnen hun branche of niche, die bij het grote publiek onbekend zijn. Een aantal voorbeelden zijn Stertil (hefconstructies voor voertuigen), Hellema Hallum (koekjesfabriek), Solid Steel Structures (expert in dynamisch belaste, beweegbare staalconstructies), PTH Groep (audiovisuele communicatie), Wijbenga (stand- en tentoonstellingsbouw) en Dijkstra Draisma (totaaloplossingen in de bouw). Binnen de maakindustrie is kenmerkend voor de regio dat veel individuele bedrijven zich bezighouden met de bewerking van metaal en productie van metalen toepassingen, maar het product is telkens anders. Dit is kansrijk voor een sterke regionale economie, waarin ondernemers elkaar niet wegconcurreren maar elkaar opzoeken voor innovaties. In de agrifood wordt reeds geëxperimenteerd met precisielandbouw om daarmee de productiviteit in de primaire sector te verhogen. Het relatief grote en diverse landbouwareaal maakt dat dit in potentie nog veel kan opleveren. Ook zit er muziek in de samenwerking met de verwerkende industrie, want Noordoost Fryslân telt een aantal bedrijven in de voedingsmiddelenindustrie. De regio wil volop inzetten op deze kansrijke sectoren. Hiermee krijgt de hele regionale economie een stimulans: in meer ondersteunende sectoren zoals de zorg (een belangrijke sector met veel werkgelegenheid) zal een toename van werkgelegenheid te zien zijn.

Een vitale economie zal ook een impuls vormen voor de leefbaarheid van de regio. Een aantrekkelijke regio, waar het goed wonen, werken, leren en recreëren is, bindt goede arbeidskrachten en bedrijven. Deze investeren op hun beurt in de regio en vormen het middenkader van bijvoorbeeld het verenigingsleven. De ambitie is om zo ook te streven naar verbetering op de volgende indicatoren en daarmee in te spelen op de gevolgen van demografische veranderingen (bijvoorbeeld een verwachte daling van de potentiële beroepsbevolking): werkgelegenheid (stabilisatie: gezien de trendmatige daling van werkgelegenheid en beroepsbevolking is dit ambitieus), beroepsniveau beroepsbevolking (verkleinen verschil met Nederlands gemiddelde), gemiddeld besteedbaar inkomen (verkleinen van het verschil met de rest van Nederland), schoolverlaters (in verhouding meer leerlingen met een havo- of vwo-diploma van school) en WOZ-waarde (indicator van woon- en leefklimaat, verkleinen van het verschil in WOZ-waarde met de rest van Nederland). In onderstaande tabel zijn de streefwaarden verder toegelicht.

Indicator	Stand (2015)	Streefwaarde (2025)
BRP	Ca. € 2,3 mld. in 2015	€ 2,7 mld. (+ € 400 mln.)
Aantal banen	Noordoost Fryslân telt in 2015 ca. 39.000 banen, waarvan ca. 30.000 meer dan 15 uur (grote banen) en ca. 9.000 minder dan 15 uur (kleine banen). Samen zijn deze banen goed voor ca. 30.600 fte (voltijdsbanen).	30.600 fte (stabilisatie)
Beroepsbevolking werkzaam op hoger beroepsniveau	Iets minder dan 37% van de beroepsbevolking werkt op beroepsniveau 3 of 4 (de twee hoogste niveaus). Landelijk is dit ruim 46%. Het verschil tussen de regio en het Nederlands gemiddelde is 9,5%-punt.	Het verschil tussen Noordoost Fryslân en het Nederlands gemiddelde is afgenomen tot maximaal 5%-punt.
Gemiddeld besteedbaar inkomen	In Noordoost Fryslân is het gemiddeld besteedbaar inkomen per persoon € 13.100, voor personen met inkomen gedurende het hele jaar is dat € 18.200. Landelijk is dit respectievelijk € 15.100 en € 20.600.	Het verschil in besteedbaar inkomen is afgenomen tot maximaal € 1.500 (prijspeil 2015) voor beide groepen personen.
Schoolverlaters	Tussen 2011 en 2014 verliet 62% van de leerlingen in het voortgezet onderwijs in Noordoost Fryslân (woongemeente) school met een vmbo-diploma. De rest verliet school met een havo of vwo-diploma. Landelijk lag deze verhouding op 55-45.	In Noordoost Fryslân ontvangen relatief gezien even veel leerlingen een vmbo diploma als landelijk.
WOZ-waarde	In Noordoost Fryslân is de gemiddelde WOZ-waarde ca. € 163.000 in 2015, landelijk ligt dit op € 206.000. Oftewel dit ligt ca. 26% hoger.	De gemiddelde WOZ-waarde in Nederland ligt maximaal 20% hoger dan in Noordoost Fryslân.

De Versnellingsagenda kent drie programmalijnen, namelijk onderwijs en arbeidsmarkt, innovatie en ondernemerschap en doorontwikkeling van regionale samenwerking. Hier horen diverse projecten bij. De eerste fase van de agenda was gericht op concretisering van deze projecten. Het resultaat is deze Versnellingsagenda.

De Versnellingsagenda is daarmee een bod van de regiopartijen (onderwijs, overheid, provincie en ondernemers) aan het Rijk om de vitaliteit van de economie en de leefbaarheid van Noordoost Fryslân versneld te versterken. Het sluit daarmee naadloos aan op de ambities van het kabinet voor regionale economische structuurversterking, de stimulering van de innovatieve maakindustrie, de versterking van het technische beroepsonderwijs, de leefbaarheid in de krimpgebieden en de transitie naar een duurzame economie. Dit om de BV Nederland als geheel toekomstbestendig te maken, niet alleen in de Randstad, maar juist ook in het Randland!

2. Van Regiodeal naar Versnellingsagenda

De Versnellingsagenda is het resultaat van een langlopend programma om het woon-, leef- en vestigingsklimaat in Noordoost Fryslân te versterken. Begonnen als een initiatief in de regio is het inmiddels een sterke beweging waaraan overheid, ondernemers en onderwijs binnen en buiten de regio volop meedoen. Ook de provincie en het Rijk participeren nu volop. Een mooi resultaat daarvan was de regiodeal die op 17 juli 2017 is ondertekend en in de afgelopen periode is opgewerkt tot een uitvoeringsprogramma in cocreatie met alle relevante spelers.

Regiodeal fase II

Noordoost Fryslân werkt sinds 2012 in regionaal verband, met ANNO, aan de sociaal-economische ontwikkeling van de regio waarin het goed wonen, werken en recreëren is. In drie omvangrijke programma's wordt hier hard aan gewerkt op het gebied van wonen en leven, grien en blauw en economie. Een goed samenspel kortom van economische vitaliteit aan de ene kant en leefbaarheid en vestigingsklimaat aan de andere kant. Mooie resultaten daarin met direct economische impact zijn het afgesloten bedrijventerreinenconvenant en de inmiddels voltooide 'Centrale As' (N356). Binnen het thema economie heeft ANNO zich de afgelopen jaren vooral gericht op het verhogen van het algemeen kennis- en onderwijsniveau in de regio en het vergroten van het innovatievermogen van het mkb.

De regio heeft hiervoor met het Rijk samengewerkt door bijvoorbeeld als proeftuin 'Maak verschil' mee te doen. Het doel van de proeftuin was drieledig. In de eerste plaats het bepalen van het regionaal economische profiel van Noordoost Fryslân en ten tweede de uitwerking van het profiel en ambitie in een door de 3 o's gedragen meerjarenprogramma. Ten derde is afgesproken te zoeken naar bestuurlijke leerpunten, vooral in de relatie tussen regio en provincie en het betrekken van gemeenteraden bij de regionale opgave. Een van de resultaten van de proeftuin was een regiodeal waarin partijen zich verbonden aan een gezamenlijke ambitie en aan de agenda om deze ambitie te realiseren.

Na de ondertekening van de regiodeal in juli 2017 is de regio voortvarend aan de slag gegaan met diverse projecten. Sommige konden zelfs direct al starten met de uitvoering: het innovatiecluster Bouw is van start gegaan en er zijn stevige stappen gezet in de ontwikkeling van de Bouwcampus. Ook is direct de regionale samenwerking op gang gebracht en is onder andere hierdoor gewerkt aan een sterker imago van de regio.

Op het moment van ondertekening waren de eerste verkenningen naar concrete projecten geformuleerd. De mate van concreetheid varieerde van eerste aanzetten tot bijna uitvoerbaar. In de periode augustus 2017-april 2018 hebben de partijen van de regiodeal de ambities, programmalijnen en projecten uit de versnellingsagenda verder geconcretiseerd en voorzien van breder draagvlak.

Cocreatie

De uitwerking van regiodeal naar uitvoeringsprogramma is gedaan in cocreatie: overheden, ondernemers en onderwijs hebben allen vanuit hun eigen kennis, ideeën en netwerken de projecten geüpdatet en geconcretiseerd. Via onder meer focusgroepen, intervisiebijeenkomsten, een-op-een consultatie is er een zeer rijke oogst aan ervaring en ideeën in de projecten ingebracht door ondernemers, vertegenwoordigers van ondernemers, vertegenwoordigers uit het onderwijs, kennismakelaars, bedrijfscontactfunctionarissen en andere ambtenaren. Hiermee is een brede beweging in de regio op gang gebracht van ondernemers, onderwijs en overheid die in concrete projecten doelgericht inzetten op de sterke punten van de regio. Juist in de combinatie en verbinding zit vaak de innovatie. Door bijvoorbeeld biobased te verbinden met de bouw, maar ook door ondernemers die op het oog niet in dezelfde keten zitten maar wel in dezelfde sector, te verbinden met “shared facilities”. (zie onderstaande voorbeelden). Het uitvoeringsprogramma is daarmee het visitekaartje van een innovatieve regio geworden. Door in te spelen op het specifieke karakter van de regio en de ondernemers en onderwijspartijen aan zet te brengen zal innovatie de basis van groei kunnen vormen.

In de projecten is waar mogelijk aangesloten bij bestaande (boven)regionale initiatieven en beleid. Op deze manier hebben de projecten zoals die nu zijn uitgewerkt voor dit uitvoeringsprogramma een breed draagvlak in de regio. Ook buiten de regio is zoveel mogelijk aansluiting gezocht. Te denken valt aan provinciale projecten rond duurzaamheid, initiatieven op het gebied van 3D metaalprinting, kennisprojecten met de RUG en bovenregionale samenwerking op het gebied van beroepsonderwijs.

Doordat het grootbedrijf beperkt aanwezig is in de regio en het mkb redelijk versnipperd is, is het belang van samenwerking tussen overheid, onderwijs en ondernemers niet te onderschatten. De regio heeft geen grote bedrijven, zoals ASML in de Brainportregio of DSM in Limburg die de aangewezen spelers zijn om de regionale ontwikkeling en innovatie te trekken. Daardoor is het aan een samenwerkingsverband van ondernemers, overheid en onderwijs om partijen te verbinden en innovatie aan te sturen.

Voorbeeld Bouwcampus: innovatie in cocreatie

In Dokkum wordt een fysieke testlocatie opgezet waarin kennis wordt gedeeld en nieuw te ontwikkelen producten van mkb-bedrijven gericht op industrieel (en circulair) bouwen getest (en gepresenteerd) kunnen worden. Bij de inrichting van deze bouwcampus is de vraag van het bedrijfsleven leidend. De kennismakelaar bouw heeft bijvoorbeeld bij het regionale bedrijfsleven opgehaald waar er behoefte aan is. Dit heeft ertoe geleid dat veel bedrijven willen participeren, meedenken en kennis willen delen: ze zien direct de toegevoegde waarde. Open samenwerking en daarmee innovatie ligt voor het oprapen!

3. Slagvaardig programma

De Versnellingsagenda bestaat uit een samenhangend pakket aan projecten waar overheden, ondernemers en onderwijs zich voor willen inzetten. 9 projecten, verdeeld over 3 programmalijnen zorgen dat het verdienvermogen van de regio op peil wordt gehouden door met elkaar innovatiever te worden (meer doen met minder mensen) en slim om te gaan met de arbeidskrachten die er in de regio zijn. Dat doen we door het optimaal benutten van het potentieel aan arbeidskrachten in Noordoost Fryslân en de omliggende gebieden (programmalijn 1 onderwijs en arbeidsmarkt), door in te zetten op versterking van het innovatief vermogen en ondernemerschap in de regio (programmalijn 2 innovatie en ondernemerschap) en door hiervoor op regioniveau een goede bestuurlijke en organisatorische infrastructuur in te richten (programmalijn 3 doorontwikkeling regionale samenwerking en marketing).

De projecten worden hieronder kort toegelicht. In paragraaf 7 zijn de projecten uitgewerkt.

Programmalijn 1	Onderwijs en arbeidsmarkt
1a	Mobiliteitscentrum
1b	Wendbaar vakmanschap
1c	Bouwen aan ambitie
Programmalijn 2	Innovatie en ondernemerschap
2a	Campus voor bouwen en nieuwe materialen
2b	Shared facilities center
2c	Lerend ondernemerschap
2d	Economische en ecologische versterking landbouw
Programmalijn 3	Doorontwikkeling regionale samenwerking en marketing
3a	Organisatie uitvoering regiodeal
3b	Regiomarketing en destiniemarketing

1. Onderwijs en arbeidsmarkt

Van het primair onderwijs tot omscholing van werknemers: een leven lang leren draagt bij aan goede werknemers van de toekomst. Leerlingen krijgen met stages en voorbeelden zicht op mogelijkheden om later in de regio te gaan werken, met goede (bij)scholing blijven werknemers van nu en de toekomst goed voorbereid op de arbeidsmarkt en ook doelgroepen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt moeten weer aan het werk kunnen. Zo blijven er genoeg en goede werknemers beschikbaar om de regionale economie te laten floreren.

a. Mobiliteitscentrum

Om beter te kunnen anticiperen op veranderingen en fluctuaties in vraag, aanbod, overschotten en tekorten op de regionale arbeidsmarkt wordt met een op te richten arbeidsmobiliteitsplein gekomen tot één regionale arbeidsbemiddeling. Een vitale coalitie van UWV, ondernemers en

overheden, met onderwijsinstellingen als partner, maken het zo mogelijk om zowel mensen vanuit een uitkering aan werk te helpen als werknemers die van baan willen/moeten veranderen.

b. Wendbaar vakmanschap

Onder de noemer wendbaar vakmanschap werken ondernemers en onderwijs aan goedgeschoold personeel (van de toekomst), met name in de sectoren metaal, bouw, agrofood en zorg, op vmbo- en mbo-niveau. Het gaat om de doelgroepen: leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs, werkgevers en werknemers die zich moeten bijscholen, mensen die in de kaartenbak van het UWV zitten of dreigen te komen en analfabete mensen. Het onderwijs op verschillende niveaus ontwikkelt in samenspraak met het bedrijfsleven lesprogramma's, die in 2019 in een pilot als keuzeprogramma's voor een aantal enthousiaste bedrijven en werknemers wordt getest. Daarnaast wordt onder andere gewerkt aan betere kennisdeling tussen bedrijven, kennis- en innovatiecentra en het onderwijs.

c. Bouwen aan ambitie

Het Programma Bouwen aan Ambitie ontwikkelt het ondernemend en innovatief gedrag van leerlingen, leerkrachten en ouders. Er worden doorlopende ambitieroutes ontwikkeld en geïmplementeerd om onderwijs en levenslang leren te versterken, verder te innoveren en onderwijs-arbeidsmarkt aansluiting duurzaam te verbeteren. In themalabs, zoals het Techlab, Digilab en Zorglab, werken leerlingen/studenten samen met docenten, onderzoekers en professionals aan *challenges* op alle niveaus (po, vo, mbo, hbo en wo).

2. Innovatie en ondernemerschap

Een van onderop ontwikkeld innovatieprogramma met focus geeft de stuwende sectoren bouw, metaalindustrie en agrifood een dusdanige kwalitatieve impuls dat de rest van de regionale economie hier ook van profiteert. Dit wordt nog eens versterkt door een cross-sectoraal programma dat ondernemers kennis laat delen innovatie leert te vermarkten, zodat de kennis geëxporteerd kan worden.

a. Campus voor bouwen en nieuwe materialen

Een fysieke testlocatie, de 'bouwcampus', wordt opgezet waarin de expertise van het mkb en de regionale kennis van de kennisinstellingen gecombineerd worden om tot een verdere uitwerking, testen(en inbedding) van Industrieel bouwconcept te komen. De campus is gericht op procesttechnologie (o.a. automatisering en robotisering), het versnellen van de marktintroductie van producten en de ontwikkeling van circulaire producten voor de bouw.

b. Shared Facilities Center

Het innovatiecluster metaal kan een sterke impuls krijgen met een gezamenlijke locatie (of gebruik makend van elkaars bestaande locaties) voor een of meerdere gedeelde faciliteiten (denk bijv. aan een aantal 3D-printers, shared services, een ruimte voor testopstellingen etc.), een zogenaamd shared facilities center. Veel bedrijven hebben niet zelfstandig voldoende massa om grootschalige investeringen te doen in nieuwe faciliteiten, apparaten e.d. en zouden dergelijke apparaten op deze manier wel kunnen gebruiken.

c. Lerend ondernemerschap

Op verschillende manieren wordt kennisdeling tussen ondernemers gestimuleerd en gefaciliteerd om het ondernemerschap in de regio te versterken. Met name procesinnovaties in de maakindustrie lenen zich voor kennisdeling, zonder de eigen concurrentiepositie in gevaar te brengen. Met mini-masters, *webinars* en kennisbijeenkomsten wordt geïnvesteerd in kennisnetwerken en kennisverspreiding. Met versnellingstafels worden ondernemers ondersteund om een innovatief idee door te ontwikkelen naar een businessplan en met de methodiek Kansrijk Eigen Baas worden startende ondernemers ondersteund.

d. Economische en ecologische versterking landbouw

De regio heeft tot doel om in Noordoost Fryslân een economisch slim en ecologisch verantwoorde agrarische sector te hebben, die als kennislab kan fungeren voor de rest van Nederland ('van krimp naar kraamkamer'). Hierin is ook de verbinding tussen agri en food, tot een agrifoodcluster van belang. Met het project "Fjildlab Noordoost Fryslân" wordt ingezet op productkennis en kwaliteit en kennis over landbouwgrond, gecombineerd met alle denkbare technologieën en er worden stappen gezet naar uitvoeringsplannen en verdienmodellen. Dit gebeurt op acht thema's, van gezonde bodem tot duurzame energie, mest, voer en voeding. Daarnaast wordt afstemming en verbinding met andere regionale projecten gezocht, zoals de publiek-private samenwerking Biobased Economy Friesland en het Brûsplak.

3. Doorontwikkeling regionale samenwerking en marketing

Om de projecten te realiseren is een goede regionale infrastructuur nodig. Door slimme samenwerking tussen ondernemers, overheid en onderwijs wordt de potentie voor innovatie vergroot. Deze krachtige, innovatieve regio kan dan ook in de etalage worden gezet op het gebied van wonen/werken en toerisme.

a. Organisatie uitvoering regiodeal (3 o's)

Een platform geeft vanuit overheid, ondernemers en onderwijs adequaat sturing aan de programmering en uitvoering van de regiodeal, vanuit het besef dat de regiodeal de gezamenlijke ambitie vanuit overheid, ondernemers en onderwijs verwoordt. De voortgang van de uitvoering wordt continu bijgehouden en waar nodig gestimuleerd. Daarnaast komt er voor ondernemers (en onderwijs) één duidelijke toegangspoort voor hun vragen. Ook worden nieuwe initiatieven in de gedefinieerde groeisectoren aangejaagd en verder gebracht. Kennismakelaars werken per sector aan de verheldering van de vraag van bedrijven voor kennisinstellingen en stimuleren de ontwikkeling en doorvertaling van kennis naar kunde naar kassa. Op deze manier wordt de kenniscomponent bij bedrijven verder ontwikkeld en het innovatief vermogen en de vermarkting van innovaties gestimuleerd. Kennismakelaars werken onderling ook nauw samen. Voor de innovatieclusters bouw en metaal zijn kennismakelaars al aan de slag, het innovatiecluster agrifood wordt ook voorzien van een kennismakelaar.

b. Destinatiemarketing en regiomarketing

Het toeristisch-recreatieve aanbod in de regio wordt in de markt gezet, om de regio in binnen- en buitenland beter te profileren en de bestedingen in de sector te laten toenemen. Tegelijk worden de verschillende toeristisch-recreatieve elementen in de regio meer met elkaar en met

het aanbod in geheel Friesland verbonden. De ontwikkeling van duurzaam toerisme kan een economische pijler van de regio worden. Met een nieuwe marketingstrategie richt de regio zich ook op het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid en vermindering van het vertrek vanuit de regio, het liefst zelfs vestiging van relatief jonge huishoudens (veelal gezinnen) in de regio. Begonnen wordt met het aantrekken van bedrijven en toekomstige werknemers in de agrofoodsector. Om de marketing ook fysiek waar te maken (goed vestigingsklimaat voor bedrijven vraagt bijvoorbeeld om goede bedrijventerreinen) wordt de koppeling met ANNO gemaakt.

4. Een programma met impact

We willen impact hebben met dit programma. Tijdens het samenstellen van het pakket hebben we gemonitord of de investeringen en projecten genoeg zijn en ideeën aangescherpt, opgeschaald en bijgewerkt om onze ambitie in 2025 te gaan halen. Met een monitor houden we ook voor de toekomst bij welk effect de projecten hebben op de regionale economie. Deze impactmeting is gebaseerd op diverse benchmarks, verschillende vergelijkbare projecten en trajecten in regio's als Zuid-Limburg, en landelijke kengetallen. De conclusie is dat met het pakket het mogelijk moet zijn de ambitie van de regio van € 400 miljoen groei van het BRP en de stabilisatie van het aantal arbeidsplaatsen te realiseren: een trendbreuk is daarmee een feit.

Project	Investerings t/m 2025	Aandeel investerings
Mobiliteitscentrum	€ 14.950.000	26%
Wendbaar vakmanschap	€ 3.150.000	5%
Bouwen aan ambitie	€ 3.050.000	5%
Campus voor bouwen en nieuwe metalen	€ 1.134.000	2%
Shared facilities center	€ 4.800.000	8%
Lerend ondernemerschap	€ 3.555.000	6%
Economische en ecologische versterking landbouw	€ 16.220.000	28%
Organisatie uitvoering regiodeal	€ 5.200.000	9%
Regiomarketing en destinatiebranding	€ 5.400.000	9%
Totaal	€ 57.460.000	100%

Economisch vliegwiel

Met de structuurversterkende projecten en de bijbehorende investeringen is bijna € 57,5 miljoen gemoeid in de periode tot 2025.

In het kader van de proeftuin 'Maak verschil' heeft de regio haar economische potentie geraamd op een groei van het BRP van € 400 miljoen tot 2025, waarbij vooral de maakindustrie (metaal), de bouw, de landbouw en recreatie en toerisme de stuwende sectoren zijn.¹ Deels zal de economie zich autonoom ontwikkelen, maar extra sprongkracht wordt gerealiseerd door met de genoemde projecten een vliegwiel op gang te brengen. Het structurele effect hiervan kan aan de hand van de eerder genoemde benchmarks worden geraamd op een kleine € 100 miljoen tot 2025. De projecten richten zich voor een belangrijk deel op innovatie en onderwijs en hebben daarmee een spin off op de gehele economie. Door in te zetten op een offensief pakket op

¹ Public Result: Economisch profiel en ambitie Noordoost Fryslân, studie in het kader van proeftuin 'Maak verschil', maart 2017

arbeidsmarkt en onderwijs, met name in de projecten Bouwen aan ambitie en Wendbaar vakmanschap, zorgen we ook dat de vervangingsvraag (5.250 werknemers die met pensioen gaan) opgevangen kan worden met arbeidskrachten uit de regio. Een inschatting leert dat circa 45% hiervan (2.400) vanuit leerlingen kan komen die voortgezet onderwijs in de regio hebben gevolgd. Het overige deel zal door om-, her- en bijscholingstrajecten in de regio aan de slag kunnen blijven. Door de gerichte investeringen in scholing en ambitie kan de economie daarnaast meer dan de trend groeien: de arbeidsproductiviteit van de werknemers stijgt doordat hun opleiding goed aansluit bij het werk dat ze doen en hen goed heeft voorbereid op innovaties in hun sector. Mensen die nu aan de kant staan komen aan het werk.

De projecten op het gebied van innovatie en ondernemerschap laat de arbeidsproductiviteit nog verder stijgen, doordat kansrijke cross-overs tussen sectoren worden gerealiseerd, het contact tussen kennisinstellingen en ondernemers structureel wordt (bijvoorbeeld in de bouwcampus) en innovaties beter vermarkt worden. Om dit van de grond te laten komen is een regionale organisatie nodig die verbindt, faciliteert en samenwerkingspartner wordt van bovenregionale partners.

Nadat het vliegwiel op gang is gebracht wordt deze verder aangejaagd doordat met open innovatie kennis wordt verspreid, goede voorbeelden worden gedeeld en daardoor steeds meer ondernemers aan kunnen haken en de innovatieve kennis verder in de regio en daarbuiten wordt geëxporteerd. Met een marketingstrategie wordt de regio als innovatieve koploper geprofileerd, wat ook weer nieuwe ondernemers zal trekken.

Trendbreuk

Door de juiste dingen te doen (inzetten op de sterkste sectoren en de arbeidsmarkt) en deze goed te doen (concrete projecten, gedragen door de 3 o's) brengt de versnellingsagenda een vliegwiel (directe impact) van naar schatting € 100 miljoen op gang. Dit zal de (deels autonome) groei in Noordoost Fryslân aanjagen naar het verwachte niveau van € 400 miljoen.

Hiermee wordt een trendbreuk gerealiseerd. De afgelopen jaren is de werkgelegenheid in de regio gedaald en is het Bruto Regionaal Product minder dan landelijk gestegen. Door de extra impuls groeit de economische vitaliteit, blijft de werkgelegenheid behouden en kan de leefbaarheid voor de regio daarmee ook in stand worden gehouden. De als gevolg van innovatie sterk toenemende arbeidsproductiviteit leidt bij een gelijkblijvend aantal arbeidsplaatsen tot aanzienlijke economische groei. Als de investeringen niet worden gedaan, zal de regio erop achteruit gaan en bestaat het risico dat de regio minder aantrekkelijk wordt om er te wonen en te werken en zal een dalende potentiële beroepsbevolking en een economische terugval alleen maar versterkt worden. Voor de regio betekent deze trendbreuk dat het verdienend vermogen van de regio in stand gehouden wordt en daarmee de economische vitaliteit en leefbaarheid behouden blijven. Het gemiddelde beroepsniveau van de bevolking zal stijgen, doordat een deel van de functies hoogwaardiger worden en de werknemers (van de toekomst) daarvoor worden opgeleid. Het betekent ook dat het gemiddeld besteedbaar inkomen zal stijgen.

Daarmee wordt een bijdrage geleverd aan de economische ontwikkeling van heel Nederland. Het BRP neemt niet alleen toe, ook zijn er spin-off effecten naar bedrijven in andere regio's in de vorm van orders of het kunnen toepassen van innovaties. Er wordt meer belasting afgedragen en er worden relatief minder uitkeringen verstrekt. Andere (krimp- en anticipeer)regio's in Nederland kunnen leerpunten uit Noordoost Fryslân benutten voor economische structuurversterking en de bijbehorende (bestuurlijke) organisatievorm.

In onderstaande figuur zien we de impact in beeld:

	BRP 2015	BRP 2025 (doel)	Vervangingsvraag werknemers ²	Extra werknemers	Vliegwiel regiodeal	Aandeel in BRP 2025 (doel)	Aandeel investeringen
Bouwnijverheid	€ 178.000.000	€ 214.000.000	590	310	€ 12.400.000	7,9%	6,9%
Metaalindustrie	€ 113.000.000	€ 141.000.000	200	30	€ 7.500.000	5,2%	11,8%
Overige (maak)industrie	€ 405.000.000	€ 494.000.000	490	-135	€ 13.200.000	18,2%	15,7%
Agrifood	€ 315.000.000	€ 409.000.000	650	-270	€ 21.200.000	15,0%	30,4%
Toerisme en recreatie	€ 51.000.000	€ 57.000.000	230	90	€ 1.600.000	2,1%	1,3%
Overig	€ 1.243.000.000	€ 1.405.000.000	3.100	0	€ 41.500.000	51,7%	33,7%
Totaal	€ 2.305.000.000	€ 2.720.000.000	5.250	25	€ 97.400.000	100%	100%

De investeringen worden in die sectoren gedaan waar het meeste resultaat verwacht mag worden. In de agrifoodsector wordt 30% van de investeringen uit het investeringspakket gedaan, terwijl deze sector 15% van het BRP uitmaakt. In de metaalindustrie wordt 12% geïnvesteerd, terwijl deze sector maar 5% van het BRP uitmaakt. De regio zet naar verhouding sterk op deze twee sectoren in omdat we verwachten daarmee de grootste versnelling aan de economie te geven.

² Vervangingsvraag zoals berekend in Economisch profiel en ambitie Noordoost Fryslân. Verdeling van de totale vervangingsvraag over de sectoren, naar het aandeel banen per sector op de hele regio.

5. Samen investeren

De Versnellingsagenda is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid, ondernemers en onderwijs. Daarom investeren zowel overheidspartijen (EU, Provincie, gemeente) als ondernemers en onderwijs. Om deze ontwikkeling op gang te brengen op die terreinen waar economie en onderwijs kunnen accelereren zal de overheid de infrastructuur leveren die maakt dat andere partijen ook gaan investeren. Als de overheid de eerste stap zet qua investeringen zal dit voldoende vertrouwen creëren bij het bedrijfsleven om te volgen.

Met het maatregelenpakket is een investering van € 57.460.000,- gemoed tot 2025. De partijen die in de verschillende projecten als partner zijn genoemd ambiëren de groei van € 400 miljoen te realiseren. De businesscases en de monitor laten zien dat dit een solide en onderbouwde verwachting is.

Partijen zijn de volgende kostenverdeling overeengekomen:

We verwachten circa € 5,6 miljoen aan EU-subsidies te kunnen besteden (bijna 10% van de investeringen). Het Europees Sociaal Fonds (ESF) en het Europees Landbouwarantiefonds (ELGF) en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) worden voor de projecten Mobiliteitscentrum, Wendbaar Vakmanschap, Lerend Ondernemerschap (ESF) en Economische en Ecologische versterking landbouw (ELGF en ELFPO) aangeschreven. Provincie Fryslân en de zes gemeenten Achtkarspelen, Dantumadeel, Dongeradeel, Ferwerderadeel, Kollumerland c.a. en Tytsjerksteradiel investeren samen € 11,4 miljoen (bijna 20% van de investeringen). Het bedrijfsleven zal met bijna € 9,9 miljoen (ruim 17% van de investeringen) zijn bijdrage leveren en het onderwijs met ruim € 2,9 miljoen (ruim 5% van de investeringen). We doen het Rijk in het kader van de regio-envelop een propositie van € 27,7 miljoen (ruim 48% van de investeringen). In totaal bedraagt het investeringspakket € 57,5 miljoen. De verdeling per project is in onderstaande tabel te zien.

Project	Investerings tot 2025				
	Totaal	EU-bijdrage	Versnellingsagenda: provincie, gemeenten en regio- envelop	Bedrijfs- leven	Onderwijs
Mobiliteitscentrum	€ 14.950.000	€ 1.610.000	€ 9.200.000	€ 3.450.000	€ 690.000
Wendbaar vakmanschap	€ 3.150.000	€ 315.000	€ 2.205.000	€ 315.000	€ 315.000
Bouwen aan ambitie	€ 3.050.000	€ -	€ 2.440.000	€ -	€ 610.000
Campus voor bouwen en nieuwe metalen	€ 1.134.000	€ -	€ 850.000	€ 284.000	€ -
Shared facilities center	€ 4.800.000	€ -	€ 3.100.000	€ 1.700.000	€ -
Lerend ondernemerschap	€ 3.555.000	€ 403.000	€ 2.536.000	€ 616.000	€ -
Economische en ecologische versterking landbouw	€ 16.220.000	€ 3.244.000	€ 9.732.000	€ 2.433.000	€ 811.000
Organisatie uitvoering regiodeal	€ 5.200.000	€ -	€ 4.160.000	€ 520.000	€ 520.000
Regiomarketing en destinatiebranding	€ 5.400.000	€ -	€ 4.860.000	€ 540.000	€ -
Totaal	€ 57.460.000	€ 5.572.000	€ 39.084.000	€ 9.858.000	€ 2.946.000
	100%	9,7%	68,0%	17,2%	5,1%
Provincie/gemeenten Regio-envelop			19,8% (€ 11,4 miljoen) 48,2% (€ 27,7 miljoen)		

Ten aanzien van de EU-subsidies moet worden opgemerkt dat dit een eerste globale raming is. Zo worden subsidies voor de economische en ecologische versterking van de landbouw per afzonderlijk project aangevraagd en toegekend.

Beleidsrijk investeren voor het Rijk

Met zijn bijdrage van € 27,7 miljoen realiseert het Rijk een beleidsrijke investering die het belang van de BV Nederland dient. De investeringen dragen bij aan de doelen van het regeerakkoord, de doelen zoals geformuleerd rond de Regio Envelop (ministeries van LNV en BZK) en de opgaven uit het Interbestuurlijke Programma (IBP) dat in 2018 is gestart.

Het regeerakkoord noemt de specifieke aandachtspunten van krimpregio's die via extra geld in het gemeente- en provinciefonds de ruimte krijgen. Op het gebied van onderwijs is er in het regeerakkoord aandacht voor het regionale arbeidsmarktperspectief van het mbo: beroepsopleidingen moeten voldoende aansluiten op het regionale beroepenveld. Het kabinet gaat daarnaast onderzoeken hoe het onderwijsprogramma van mbo-opleidingen verbeterd kan worden door meer ruimte te bieden voor innovatie en regionale invulling van het

onderwijsprogramma. Op verschillende manieren versoepelt het kabinet regelingen rond kosten voor omscholing van werknemers. Er wordt ook meer geïnvesteerd in de ondersteuning van mensen in een arbeidsongeschiktheidsregeling. Daarnaast moet bijscholing beter geborgd worden met een individuele leerrekening voor alle Nederlanders met een startkwalificatie. De projecten in dit uitvoeringsprogramma onder programmalijn 1 geven deze ambities regionale 'handen en voeten'.

Op het gebied van economie en innovatie is er ruimte voor regionale en sectorale proefprojecten en wettelijke experimenteerruimte. De economische kansen die de thema's energietransitie/duurzaamheid/circulaire economie en landbouw/water/voedsel bieden krijgen meer aandacht in het topsectorenbeleid. De projecten 'Economische en ecologische versterking landbouw' en de 'campus voor bouwen en nieuwe materialen' sluiten hier naadloos op aan. Afspraken uit het nationaal Klimaat- en energieakkoord kunnen met deze genoemde projecten regionale invulling krijgen: de afspraak dat nieuwbouw in 2021 niet meer op gas wordt verwarmd en de bestaande woningvoorraad verduurzaamd moet worden vraagt een omslag in het bouwen, waar de bouwcampus zijn bijdrage aan kan leveren. Op het gebied van landbouw heeft het kabinet extra aandacht voor de ontwikkeling en verspreiding van kennis en goede voorbeelden over duurzame landbouw. Het Rijksbrede programma circulaire economie wordt uitgevoerd, met onder andere de prioriteiten biomassa en voedsel, maakindustrie en bouw. Het kabinet inventariseert ook welke knelpunten in regelgeving, toezicht en handhaving duurzame innovaties in de weg staan en mogelijk opgelost kunnen worden. Het project 'Economische en ecologische versterking landbouw' kan hierin bijvoorbeeld als proeftuin fungeren.

Voor regionale opgaven heeft het Rijk € 950 miljoen beschikbaar tot en met 2022. Regio's zijn aan zet om hun regionale opgaven op te pakken, het Rijk gaat een partnerschap aan wanneer regionale opgaven een bovenregionale uitstraling hebben of de draagkracht van de regio te boven gaan. Met het budget wil het Rijk bijdragen aan de brede welvaart van Nederland. De propositie die met dit uitvoeringsprogramma Noordoost Fryslân wordt gedaan geeft hier vorm aan door te investeren in projecten die de leefbaarheid van de regio in stand zullen houden, de economische structuur versterken, het onderwijs en de arbeidsmarkt een kwaliteitsimpuls geven en de landbouw innovatief en duurzaam laten ontwikkelen.

Met het Interbestuurlijke Programma geeft het Rijk richting aan het gezamenlijk oppakken van maatschappelijke opgaven die zich op lokaal, regionaal, nationaal, Europees en mondiaal niveau manifesteren en alleen op te lossen zijn als de verschillende overheden samenwerken. Dit uitvoeringsprogramma sluit aan bij de opgave 'Regionale economie als versneller' uit de gezamenlijke agenda. Het Rijk constateert dat economische dynamiek zich in toenemende mate op regionale schaal voordoet en heeft de ambitie om op die schaal de beleidsinzet interbestuurlijk en integraal met elkaar te verbinden. Dit uitvoeringsprogramma is een realisatie van die ambitie: regionale partners uit overheid, bedrijfsleven en onderwijs verbinden zich aan een regionale economische aanpak en maken daar concrete afspraken over.

Beleidsrijk investeren voor de provincie

Ook de provincie Fryslân werkt aan de realisatie van de eigen beleidsdoelen met investeringen in het kader van dit uitvoeringsprogramma. In het pakket 'Wurkje mei Fryslân' werkt de Provincie aan een sterke economie. De provincie heeft een scherpe visie op de opgaven en kansen voor de regio, die resulteert in vijf lijnen waarlangs de provincie de economische structuur versterkt. Het gaat om faciliteren en begeleiden van mkb, beschikbaar stellen van kapitaal, het versterken van de werking van de Friese arbeidsmarkt, de versterking van het vestigingsklimaat en het stimuleren en ondersteunen van internationaal ondernemen. Ook wil de Provincie dat Fryslân in 2025 de meest gunstige ontwikkelregio van Nederland is op gebied van circulaire economie. De Provincie ziet de overgang naar een circulaire economie als een geweldige kans voor het Friese mkb om geld te verdienen aan nieuwe circulaire business modellen. Daarmee kan het mkb nieuwe werkgelegenheid creëren. De bouwcampus, de investeringen in de landbouw en het project lerend ondernemerschap kan deze ambitie van circulaire economie mede waarmaken.

6 ■ Samen realiseren

Slagvaardig toewerken naar een stip op de horizon

Een uitvoeringsplatform dat bestaat uit vertegenwoordigers van de 3 o's gaat zo slagvaardig mogelijk sturing geven aan de uitvoering van de regiodeal. Er is continu zicht op de voortgang van de uitvoering van de regiodeal en, daar waar nodig, worden maatregelen genomen om de doelen van de projecten alsnog te halen. Daarnaast worden nieuwe initiatieven in de gedefinieerde stuwende sectoren aangejaagd en verder gebracht. Uiteraard wordt hierbij een nauwe samenwerking met de regionale ANNO-organisatie gezocht. De regio wil deze organisatie nauw laten aansluiten bij de ambitie van de regiodeal en deze zo slim mogelijk inrichten, waarbij verantwoordelijkheden eenduidig zijn belegd. Voorop staat de energie van de partners, die vooral zit in de gezamenlijke opgaven. We willen dus geen grote organisatie waarin "alles met alles" wordt verbonden, maar effectieve groepen die met focus werken aan die opgaven waarin de samenwerking leidt tot "1+1=3". Daarvoor wil de regio de huidige samenwerkingsverbanden van de 3 o's die organisch zijn gegroeid slimmer organiseren (we vinden dit ook terug in de derde programmalijn van de regiodeal (doorontwikkeling regionale samenwerking en marketing)).

De regio Noordoost Fryslân kent al verschillende initiatieven die overheden, ondernemers en onderwijs met elkaar verbinden. Bijvoorbeeld de Gouden Driehoek, Kenniswerkplaats, Kennislab en Kennis- en Innovatiehuis Noordoost Fryslân (KEI). Dit toont aan dat de bereidheid tot samenwerking bij de partijen zeer hoog is en dat partijen elkaar in ieder geval al wel kennen. Wel is er nog sprake van versnippering en het is niet altijd even duidelijk hoe samenwerkingsinitiatieven zich tot elkaar verhouden en of er mogelijk sprake is van overlap. Dit heeft tot gevolg dat er nog een stille reserve in de gezamenlijke slagkracht zit. Partijen in de regio erkennen dit ook en momenteel is een proces in de regio gaande om de krachten van deze initiatieven te bundelen o.a. met een gezamenlijke toegangspoort. Dit is een eerste stap naar een slagvaardiger regio. Tevens is er afgesproken dat de Gouden Driehoek een nieuwe start zal maken met een nieuw gedragen bestuur afkomstig van de 3 O's. De diverse initiatieven op het snijvlak van de 3 O's worden grotendeels gefinancierd vanuit de overheden. De overheden hebben er belang bij dat de 'stille reserve' zo optimaal mogelijk wordt benut om de ambities uit de Regiodeal te realiseren. Dit past bij de lijn die de uitvoerende organisaties met elkaar hebben besproken: met elkaar toewerken naar een stip op de horizon, waarbij het samenvoegen van de drie organisaties een mogelijkheid is.

Op welke manier de Gouden Driehoek, Kenniswerkplaats, Kennislab en KEI georganiseerd worden en samen de uitvoeringsorganisatie vormen wordt in oktober 2018 door deze partijen besloten en geïmplementeerd.

Flexibele en slimme uitvoering

Per project wordt een trekker benoemd die bestuurlijk het project van gewicht kan voorzien. In wisselende coalities van lokale, regionale en bovenregionale partners worden de projecten uitgevoerd. Er zal flexibel worden samengewerkt met partners binnen en buiten de regio, op verschillende schaalniveaus (lokaal, regionaal, bovenregionaal, landelijk), naar gelang de opgave. Per project wordt dus ook nauw samengewerkt met de betreffende ministeries. We sluiten aan bij bestaande netwerken die de regio overstijgen of zich buiten de regio bevinden daar waar het meerwaarde heeft voor beide kanten. We hebben daarmee de ambitie om onze regio structureel aangehaakt te houden bij de beste netwerken op (boven)provinciaal niveau, zodat we op thema's die ons beide aangaan zo goed mogelijk samen kunnen werken en van elkaar kunnen profiteren. Er wordt tussen overheden samengewerkt (horizontaal tussen bijvoorbeeld gemeenten en verticaal tussen bestuurslagen), tussen overheden, kennis- en onderwijsinstellingen en bedrijfsleven, en er wordt over sectoren heen samengewerkt (bijvoorbeeld tussen de agrisector en de bouwsector). In al deze varianten zijn de partners gelijkwaardig.

Met het uitvoeringsprogramma wordt fase 1 van de regiodeal afgerond en gaat fase 2 van start. De fase van planvorming is afgerond en er ligt voor alle projecten een concrete business case die uitgevoerd kan worden. Tegelijk kent het uitvoeringsprogramma een dynamisch karakter. Voor een groot deel van de projecten is de uitvoering namelijk al begonnen en gaandeweg zullen de projecten op basis van de voortgang, resultaten van verkennend onderzoek, nieuwe partners enz. worden aangevuld. Resultaat is een gefaseerde aanpak waarbij de projecten ieder in eigen tempo worden uitgevoerd en doorontwikkeld. Het tempo wordt uiteindelijk bepaald in overleg met de betrokken partners. Zij moeten ook de tijd en ruimte hebben om aan de slag te zijn met deze projecten. Niet alles kan tegelijk. Daarbij blijft ruimte voor nieuwe initiatieven die een bijdrage kunnen leveren aan onze gezamenlijke ambitie. Daarnaast is er ruimte om te leren: welke partners zijn onmisbaar, welke inzet kan van de verschillende partners verwacht worden, is een brede coalitie nodig of kan een kleine kopgroep net zo goed de eerste stappen zetten? Alle betrokken partners zullen al doende leren wat wel en niet werkt en daar hun vervolgstappen op aanpassen.

7 ■ Voortgangsmonitor

Met dit uitvoeringsprogramma hebben we een solide pakket met projecten die gebaseerd is op de behoefte en ambitie van de regio, van de ondernemers en onderwijspartijen, en aangejaagd wordt door de overheid. Hiermee wordt het vliegwiel van de economie op gang gebracht en neemt de innovatie een vlucht, waardoor sprake zal zijn van economische structuurversterking. Verschillende partners willen zich hieraan verbinden, in het uitspreken van een gedeelde ambitie en in het doen van investeringen.

Het pakket met projecten wordt gedragen door innovatie, zowel technische innovatie als procesinnovatie: vernieuwende producten en processen worden gecreëerd, waardoor er meer gedaan kan worden met minder mensen en slim wordt omgegaan met de arbeidskrachten die er nu en in de toekomst zijn. In de samenwerking tussen partners zullen deze innovaties ook een plek moeten krijgen: de partners zullen ervan overtuigd raken dat open innovatie, het delen van kennis en goede voorbeelden, een accelererend effect heeft op de hele economie. De ene open innovatie leidt weer tot nieuwe innovaties. Het is daarbij goed denkbaar dat een aantal innovaties ook hun vruchten kunnen afwerpen in andere regio's.

We zullen dit proces van innovatie monitoren, om te leren hoe innovatie zich ontwikkelt en om bij te houden of we met onze projecten op de goede weg zitten om de economie structureel te versterken. We richten daarom een monitor in die per project/businesscase de voortgang bijhoudt en daarmee ons inzicht geeft in de randvoorwaarden voor innovatie. De eerste meting zullen we over twee jaar uitvoeren.

Tegelijkertijd hebben diverse partners zich verbonden aan de projecten door investeringen te doen. Deze partners willen weten of hun investeringen het maatschappelijke rendement leveren dat we nu verwachten. We geven hen een 'plek in de cockpit' om de voortgang met de monitor bij te houden. De monitor voeden we daarom met indicatoren voor economische groei, innovatie, werkgelegenheid, inkomen, beroepsniveau, opleidingsniveau en WOZ-waarden. Het gaat in ieder geval om de volgende indicatoren:

BRP	Werkgelegenheid in banen	Besteedbaar inkomen per inwoner
Arbeidsproductiviteit per sector (toegevoegde waarde per werknemer)	Opleidingsniveau beroepsbevolking	WOZ-waarden
Investeringen per sector	Beroepsniveau beroepsbevolking	Arbeidspendel
Beroepsbevolking (werkzaam en niet-werkzaam)	Aandeel mkb	Bedrijfsvestigingen

Door de ontwikkeling en inspanningen in de regio op deze onderwerpen te volgen, kunnen we zien of er al iets terug te zien is van de inzet in het economisch resultaat van de regio. Hoe scoort de regio op deze indicatoren, en hoe is deze score ten opzichte van provinciale en landelijke ontwikkelingen? Als de regio goed presteert op deze indicatoren, mag verwacht worden dat de regio inzet op de goede dingen en er sprake is van economische structuurversterking.

Deze monitor geeft input om het gesprek met 'aandeelhouders' te voeren en om als samenwerking van overheid, onderwijs en ondernemers waar nodig bij te sturen om de doelen te behalen. We willen leren van onze successen maar ook van de zaken die beter kunnen om te kunnen bijsturen. De trein is nu van het station vertrokken en het is de kunst om de vaart erin te houden. Onze inspanningen maar ook economisch onvoorziene omstandigheden kunnen de verwachte aankomsttijd beïnvloeden.

De Fryske Akademy en NHL Hogeschool zullen de voortgang tweejaarlijks monitoren.

